

Terörden Siyasete Dünya Ermeni Kongreleri (1979-1985)

From Terrorism to Politics, the World Armenian Congresses (1979-1985)

Mustafa SARI*

Özet

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bağımsızlıklarını elde etmek için terörü bir aracı olarak kullanan Ermeniler, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bu politikalarını devam ettirdiler. 1970'li yıllarında terör eylemlerine yeniden başlayan Ermenilerin bu kez amaçları, Ermeni meselesine dünya kamuoyunun dikkatini çekmekti. Ermeniler bunu başarırken bir yandan da meseleyi siyasi arenaya taşımayı hedeflediler. Bu amaçla, 1979, 1983 ve 1985 yıllarında İsviçreli James Viktor Karnusyan tarafından Dünya Ermeni Kongreleri düzenlendi. Kongrelerin genel amacı dünyanın değişik yerlerinde dağınık yaşayan Ermenilerin bir siyasi platform halinde araya getirerek başta Türkiye olmak üzere dünya devletlerine Ermeni soykırımını kabul ettirmekti. Fakat kongrelerin temel iki sorunu vardı. Bunlardan ilki bu kongrelerin terörün gölgesinden kurtulamaması, diğeri ise geleneksel Ermeni partilerinin bu kongreleri desteklememesiydi. Buna rağmen kongrelerde alınan kararlar, oluşturulan Ermeni Ulusal Konseyi ve ilan edilen Ermeni Anayasası tarihi niteliktedir. Ayrıca bu kongrelerin Ermeni meselesinin siyasi platforma taşınmasında da rolü olduğu aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni sorunu, Ermeni terörü, Dünya Ermeni Kongreleri, James Viktor Karnusyan, Türk Dış Politikası

Abstract

Armenians who had used terrorism in order to gain their independence since the second half of the 19th century continued this policy during the World War I and also after the war. When they began terrorism activities again in 1970s, their aim was to draw the attention of world public to Armenian Issue. Reaching their aim, Armenians also sought to move the issue into the political arena. To this end, in 1979, 1983 and 1985, the World Armenian Congresses were organized by the Swiss James Viktor Karnusyan. The overall objective of the Congresses was to combine the Armenians scattered in different parts of the world in a political platform and by doing so make world states, at first Turkey, accept the Armenian Genocide. However, two main problems were about the congresses. The first one was that these congresses were in the shadow of the terrorism, and the other one was that the traditional Armenian Parties did not support these congresses. Despite all of them, the decisions taken at the congresses, the National Council of Armenian that was created and Armenian Constitution which was declared had historical nature. In addition, it is evident that these congresses also had a role in transporting the Armenian issue into the Political platform.

Key Words: Armenian question, Armenian terror, World Armenian Congresses, James Viktor Karnusyan, Turkish Foreign Policy

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
E-mail: msari@sakarya.edu.tr.

Gazi

Akademik
Bakış

147

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Giriş

Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'in 27 Ocak 1973'te Santa Barbara'da Gourgen Mıgırdıç Yanıkyan adındaki 77 yaşındaki bir Ermeni tarafından öldürülmesi¹ Ermeni teröründe yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Hınçak teşkilatının bir üyesi olduğu belirtilen Yanıkyan², cinayeti işlediği gün Santa Barbara'daki *News Press* gazetesine gönderdiği mektupta dünyanın dikkatini Ermeni davasına çekmek için bu eylemi gerçekleştirdiğini açıkladı. Yanıkyan ayrıca bu cinayetin "yeni tip bir savaşın başlangıcı" olacağını ve dünyanın her köşesindeki Ermenilerin kendisini örnek alacaklarını iddia etmekteydi³. Gelişmeler Yanıkyan'ı haklı çıkardı. 1920'li yıllardaki Nemesis örgütünün faaliyetlerinden 50 yıl sonra Ermeni terörü yeniden canlandı.

Yanıkyan'ın suikastı bireysel bir eylemdi. Çok geçmeden 1974 yılında Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia / ASALA) adlı örgüt kuruldu⁴. Marksist bir ideolojiyi benimseyen Hınçak komitesinin desteğini alan ASALA, adını 20 Ocak 1975'te Dünya Kiliseler Birliği'nin Beyrut Bürosu'na bombalı saldırı düzenleyerek duyurdu⁵. Örgütün kurucusu Agop Agopyan Filistin Kurtuluş Örgütü'ne bağlı Ermeni bir militandır⁶. ASALA'nın diğer kurucuları arasında Paris'teki Ulusal Ermeni Hareketi'nin(MNA) lideri Ara Toranyan da bulunmaktadır. MNA, ASALA'ya özellikle siyasî destek sağlayan bir örgüttü⁷.

ASALA kurulduktan sonra Hınçak komitesinin rakibi sağ-milliyetçi görüşleriyle tanınan Taşnak komitesi, fanatik gençlerini ASALA'ya kaptırmamak için Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları-Ermeni Devrimci Ordusu (Justice Commandos of the Armenian Genocide - Armenian Revolutionary Army / JCAG-ARA) adlı bir örgüt kurdu⁸. Bu iki örgütün dışında çok sayıda Ermeni terör örgütü kurulmuştur.

Bu örgütlerin temel amaçları gerçekleştirdikleri eylemlerle Ermeni davasına bütün dünyada ilgi duyulmasına sağlamak, Türkiye'deki iddia ettikleri

- 1 "Writer Accused of Killing Turkish Consuls", *The Times*, 29 Ocak 1973, s. 6; Refik Erduran, "İki Konsolosumuz Tuzağa Düşürüldü", *Milliyet*, 29 Ocak 1973, s. 1; "Amerika'daki İki Konsolosumuz Öldürüldü", *Akşam*, 29 Ocak 1973, s. 1; Doğan Uluç, "Amerika'daki İki Konsolosumuz Öldürüldü", *Hürriyet*, 29 Ocak 1973, s. 1.
- 2 Doğan Uluç, "Amerika'daki İki Konsolosumuz Öldürüldü", *Hürriyet*, 29 Ocak 1973, s. 1.
- 3 Refik Erduran, "FBI Ermeni'nin Suç Ortağını Arıyor", *Milliyet*, 30 Ocak 1973, s. 1, 9; "Gazeteye Mektup", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1973, s. 7; "Ermeni Davası", *Akşam*, 1 Şubat 1973, s. 7; "Yanıkyan Mektubunda Ermenileri Aynı Taktiği Uygulamaya Çağırıyordu", *Hürriyet*, 30 Ocak 1973, s. 1, 13.
- 4 Francis P. Hyland, *Armenian Terrorism: The Past, the Present, the Prospects*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford 1991, s. 26.
- 5 "Terör Örgütü ASALA", *Milliyet*, 28 Eylül 1999, s. 13.
- 6 Hyland, *a.g.e.*, s. 26.
- 7 Mişel Perlman, "Ara Toranyan Gözaltına Alındı", *Milliyet*, 27 Temmuz 1983, s. 11.
- 8 Hyland, *a.g.e.*, s. 61-63.

Görüş

Akademik
Bakış

148

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

toprakları ele geçirmek ve Türkiye'ye tazminat ödemeyi kabul ettirmektir⁹. 1973-1986 yılları arasında Ermeni terör örgütleri toplam 200'ün üzerinde eylem gerçekleştirdiler¹⁰.

Bu yeni terör döneminde dikkat çeken diğer husus, Dünya Ermeni Kongreleri adı altında İsviçreli Protestan papaz James Viktor Karnusyan tarafından 1979'da Paris, 1983'te Lozan ve 1985'te Sevr'de toplantıların yapılmasıydı. Aslında Ermeniler bu toplantılara aşınaydı. Çünkü Hınçak ve Taşnak partileri kuruldukları andan itibaren bu tarz kongreler tertiplendiler¹¹. Özellikle Taşnak Partisi, Taşnak Dünya Kongreleri adı altında günümüze kadar 32 tez toplantı düzenledi¹².

James Karnusyan kendisini Türkiye'de Musa Dağı olayı olarak bilinen Ermeni isyanında Türk kuvvetleriyle çarpışan bir Ermeni'nin oğlu olarak tanıtmaktadır. Aile daha sonra İsviçre'ye gelerek Bern bölgesinde yerleşmişti¹³. Ailesinden çok iyi Türkçe öğrenen Karnusyan¹⁴ öğrenimini İsviçre'de yaptıktan sonra çeşitli ülkelerdeki Ermenilerin durumlarıyla ilgilenmek üzere gezilere çıkmış ve Ermeni meselesiyle ilgili broşürler yayınlamıştır. Bu yazılarında Karnusyan, "dünyadaki Ermenilerin birleşmesi ve davalarını bir birlik halinde yürütmesi" gerektiğini öne sürmekteydi. Ona göre bu birlik bir kere kurulursa, amaca varmak için güdülecek metotları saptamak daha kolay olacaktır¹⁵.

Kongrelerin tertiplendiği sıralarda İsviçre'nin Gstaad kentinde yaşayan Karnusyan, Ermeni davasına bir siyasi altyapı yaratmak için en önemli yolun kongreler düzenlemek olduğunu düşünmekteydi. Ayrıca bu kongreler için bir ulusal fon yaratarak kurmayı amaçladığı Pan-Ermeni örgütünün mali desteğini oluşturmayı tasarlamaktadır¹⁶. Karnusyan mali konularda özellikle Amerika'da yaşayan zengin Ermenilerin desteğini elde etmiştir¹⁷. Karnusyan hakkındaki diğer bir bilgi ise Ermeni terör örgütü ASALA'nın kuruculardan birisi olması-

9 Ermeni terör örgütlerinin amaçları hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Hyland, *a.g.e.*, s. 27; "Arikan'ı Şehit Eden ESAK Terör Örgütü Nedir?", *Milliyet*, 30 Ocak 1982, s. 3; Michael M. Gunter, "Contemporary Aspect of Armenian Terrorism", *Symposium on International Terrorism: Armenian Terrorism its Supporters The Narcotic Connection The Distortion of History*, Ankara University Press, ss. 103-147, Ankara 1984, s. 123-124.

10 Ermeni terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen eylemlerin ayrıntılı tahlili için bkz: Hyland, *a.g.e.*, s. 232-240.

11 Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Louise Nalbandian, *The Armenian Revolutionary Movement*, University of California Press, Berkeley and Angeles, 1967, s. 129-130, 165; Hratch Dasnabedian, *History of Armenian Revolutionary Federation Dashnaksutiun (1890-1924)*, Trans. Bryan Fleming and Vahe Habeshian, Milano, 1990, s. 33, 35, 57-59, 71-72, 85-86, 91-92, 99-103, 107.

12 <http://www.arfd.info/2015/01/24/32nd-arf-world-congress-concludes-elects-new-bureau> (10.02.2015).

13 "Papaz James Karnusyan Kimdir?", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

14 "Altan Öymen, Karnusyan'la Görüştü", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

15 "Papaz James Karnusyan Kimdir?", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

16 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 1.

17 "Papaz James Karnusyan Kimdir?", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

Gazi

Akademik
Bakış

149

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

dır¹⁸. Bu bilginin doğrulanmaya ihtiyacı varsa da uzun bir süre ASALA'nın İsviçre'deki Ermeni militanların "avukatlığını" üstlenmiş olması kesin bir bilgidir¹⁹. Karnusyan ileride daha detaylı bahsedileceği üzere 1979 kongresini ASALA ile birlikte ortaklaşa düzenleyecektir.

I. Dünya Ermeni Kongresi (1979)

I. Dünya Ermeni Kongresi, James Viktor Karnusyan'ın öncülüğünde²⁰ 3-6 Eylül 1979 tarihleri arasında Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Fransa'nın Paris şehrinde toplandı. Kongrenin amacı, dünyadaki Ermenilerin bir fikir etrafında toplanması ve örgütlenmesiyle, siyasi ortamın değerlendirilip toprak talepleri üzerinde durulması şeklinde ilan edildi²¹. Yaklaşık 400 kişinin katıldığı kongreye²² Ermeni terör örgütü ASALA damgasını vurdu. ASALA kongreyi fırsat bilerek üye kazandırmak için Fransız Ermenileriyle bağlantı kurmaya çalıştı. Özellikle Alex Yenikomşuyan²³ isimli ASALA üyesi bu süreçte etkili oldu ve Ermenilerin ASALA'ya dâhil olmalarında kilit rol oynadı²⁴.

Kongrede Ermenileri yakından ilgilendirecek bazı önerilerde bulunuldu. Bu önerilerden ilki parti ve mezhep çekişmelerine son verilerek Ermenileri bir araya getirebilecek *Merkez Komite*'nin kurulmasıydı. Diğer bir öneri ise diaspora Ermenilerinin asimilasyonuna son verecek önlemler alınmasıdır. Son öneri ise eylem ve uygulamalarda ihtiyaç duyulan askeri teorisyenler ve stratejistlerin sağlanmasıdır²⁵. Önerilerin en dikkat çeken bir *Merkez Komite*'nin kurulmasıdır. Fakat dünyanın değişik ülkelerine yayılmış Ermenilerin bir araya getirilmesi o dönem şartları açısından olanaksız bir durumdu. Kongrede öne sürülen bu önerilerin tamamı yeni bir Ermeni bilincinin inşa edilmesine yönelikti. Özellikle diasporadaki Ermenilerin millî kimliklerini kaybederek asimilasyona uğramaları Ermeni liderlerini kaygılandırmaktaydı. Zaten bu kaygı 1973'te başlayan yeni dönem Ermeni terörünün de nedenleri arasında gösterilmektedir.

I. Dünya Ermeni Kongresi'nde bazı kararlarda alınmıştı. Bu kararlar şu şekildedir:

- 18 http://en.wikipedia.org/wiki/James_Karnusian (14.07.2014).
- 19 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 11.
- 20 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 11.
- 21 Cengiz Kürşad, "Ermeni Terörü", *Osmanlı Yıldız Arşivi Tasnifi-Ermeni Meselesi*, C. I, ed. Ertuğrul Zekâi Ökte, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul 1989, s. 46.
- 22 "Yunan Basını: Lozan Toplantısı Çelişkilerle Dolu", *Milliyet*, 24 Temmuz 1983, s. 8.
- 23 ASALA'nın ünlü militanlarından Alex Yenikomşuyan, 3 Ekim 1980 tarihinde Suzy Maseredian adlı diğer bir militan ile İsviçre'nin Bern şehrinde bir otel odasında bomba hazırlığı sırasında bombanın patlaması üzerine olay yerine gelen İsviçre polisince tutuklandı. ASALA, olay sırasında ağır bir şekilde yaralanan bu iki teröristi kurtarmak için İsviçre hedeflerine yönelik yoğun bir eylem gerçekleştirdi (Ercan, Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Yayınları, İstanbul 2009, s. 522).
- 24 Hyland, *a.g.e.*, s. 34.
- 25 Kürşad, *a.g.m.*, s. 46-47.

Görüş

Akademik

Bakış

150

Cilt 8 Sayı 16

Yaz 2015

- a) Pan Ermenizm hareketi hızlandırılacak, Ermenilik kavramı diaspora çerçevesinde politize edilecek ve dünyada bir "Ermeni gücü" yaratılacaktır.
- b) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki Ermenilerin sorunlarına yardımcı olmaları imkânları araştırılacak ve gerekli katkıların sağlanmasına çalışılacaktır.
- c) Toprak istek ve talepleri doğrudan Türkiye'den yapılacaktır.
- d) Ermeni kilisesi milli karaktere kavuşturulacaktır.
- e) Bir Ermeni bankası kurulması çalışmaları başlamalıdır.
- f) Merkez Büroları kurulmalı, yayın ve haberleşme imkânları geliştirilmelidir²⁶.

ASALA'nın güdümünde ve terörün gölgesinde Paris'te düzenlenen I. Dünya Ermeni Kongresi'nde alınan kararlar ve öneriler siyasî nitelikte olsa da ASALA bu kongre vasıtasıyla kendisini dünya Ermenilerine tanıtmaya fırsatı buldu ve böylece yeni kazanımlar elde ederek en önemli Ermeni terör örgütü haline geldi.

II. Dünya Ermeni Kongresi (1983)

II. Dünya Ermeni Kongresi, James Viktor Karnusyan tarafından tertip edildi²⁷. Kongre yeri olarak seçilen İsviçre'nin Lozan kentinde Ouchy (Uşi) semtindeki tarihî Beau Rivage Oteli'nin ayrı bir önemi vardı. Çünkü aynı otelde 60 yıl önce Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında Lozan Antlaşması imzalanmıştı²⁸. Lozan Antlaşması'nı "ulusal haklarını yok eden" bir antlaşma olarak gören Ermeniler²⁹ bu kongreyi Lozan'da yapmakla hukukî temelleri 60 yıl önce atılmış olan Türkiye'nin toprak bütünlüğüne meydan okuyarak kendi hukukî temellerini de yeniden Lozan'da atmayı düşünmekteydiler³⁰. "Bizim için Sevr hayat, Lozan ölüm oldu" diyen³¹ Ermenilerin Lozan Antlaşması'nı reddettikleri, buna karşılık "Büyük Ermenistan'ı" öngören ancak kâğıt üzerinde kalan Sevr Antlaşması'na önem verdikleri bilinmektedir.

II. Dünya Ermeni Kongresi'nin düzenleneceği İsviçre, ASALA'nın hedefindeki ülkelerden birisi olmasına³² rağmen İsviçre'nin Ermeni terörünün etkisi

26 Kürşad, *a.g.m.*, s. 47.

27 "Dünya Ermenileri Kongresi" Lozan Antlaşmasının 60. Yıldönümünde Toplanıyor, *Milliyet*, 20 Temmuz 1983, s. 7.

28 Alan McGregor, "A Political Platform for the Nationless", *The Times*, 19 Temmuz 1983, s. 5; Metin Doğanalp ve Erdiç İspartalı, "Lozan'da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.

29 "Dünya Ermenileri Kongresi" Lozan Antlaşmasının 60. Yıldönümünde Toplanıyor, *Milliyet*, 20 Temmuz 1983, s. 7.

30 Cengiz Candar, "Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 1, 11.

31 Sıtkı Uluç, "Ermeniler Lozan'da Birbirine Düştü", *Tercüman*, 21 Temmuz 1983, s. 10.

32 3 Ekim 1980'de Alex Yenikomşuyan ve Susy Maseredian'ın İsviçre polisi tarafından tutuklanmasından sonra İsviçre ASALA'nın hedefi haline geldi. Bu tarihte itibaren ASALA'nın İsviçre hedeflerine yönelik eylemleri şu şekildedir: 9 Ekim 1980'de Beyrut'taki İsviçre Büyükelçiliği ve Swissair havayollarına bomba atıldı. 12 Ekim'de Londra ve Paris'teki İsviçre turizm büroları ve temsilcileri bombalandı. 21 Ekim'de Paris'ten Bern'e hareket eden bir İsviçre vagonuna saatli bomba konuldu. 4 Kasım'da Cenevre'de Alex ve Susy'in yargılanacakları adalet sarayı bombalandı. 12 Kasım'da Roma'da bulunan

Gazisi

Akademik
Bakış

151

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

altında olabilecek böyle bir kongreye neden izin verdiği tartışma konusu olmuştur. Ermeni yetkililerine göre İsviçre'nin kendilerine izin vermesinin nedeni bu kongrenin "siyasallık" ve "barışçılık" iddiasını taşıdığına İsviçre makamlarının inanmasıydı³³. Fakat diğer iddialar ise İsviçre ile Ermeniler arasında, "terör girişimi yapılmayacağı" konusunda anlaşmaya varıldığı ve zengin Ermenilerin İsviçre hükümetini İsviçre bankalarından paralarını çekmekle tehdit ettiği şeklindeydi³⁴. Hangi nedenle olursa olsun İsviçre hükümeti kongrenin yapılmasına izin vermişti.

Geleneksel Ermeni partileri Taşnak, Hınçak ve Ramgavar Karnusyan'ın çalışmalarına kuşkuyla baktıkları için Lozan'daki kongreye aktif olarak katılmayacaklarını açıkladılar³⁵. Fakat merkezi Paris'te bulunan ve Orly baskınından sonra ASALA'dan ayrılarak yeni bir oluşum içerisine giren Ermeni Ulusal Hareketi adlı grubun lideri olan Ara Toranyan, James Karnusyan'ı desteklemekteydi³⁶. Bu grubun çıkardığı *Hay Baykar* adlı dergi de Karnusyan hareketi yanlısı yayın yapmaktaydı³⁷. Karnusyan ise siyasî bir parti olmadıklarını açıklayarak³⁸, kongrenin "ne sağ ne sol" herhangi bir belli siyasal eğilimi bulunmayacağını bildirmişti³⁹. Karnusyan ayrıca kendisini asıl destekleyenlerin sessiz Ermeni çoğunluğu olduğunu belirterek temsil niteliği olan bir Pan-Ermeni hareketinin yaratılabilmesi üzerinde durmaktaydı⁴⁰.

Kongreye dünyanın değişik yerlerinden 200 delege davet edilmiştir⁴¹. Amerika'dan gelen delegelere Los Angeles'ten Karabet Kirkoryan, Fransız delegelere Levonian, Lübnan delegelerine de Gabroyan'ın başkanlık edeceği bildirilmiştir⁴². Kongreye Türkiye Ermenilerinden hiç kimsenin katılmayacağı bildirilmiştir⁴³.

İsviçre turizm bürosu bombalandı. 27 Aralık'ta Avukat Benoit Alex-Susy davası ile ilgili olarak ağır yaralandı. 29 Aralık'ta Madrid'deki İsviçre havayollarının bürosu bombalandı. 27 Ocak'ta Milano'da İsviçre havayolları ve Turizm büroları bombalandı. Bu eylemlerden sonra İsviçre mahkemeleri alelacele karar vererek giderek iki Ermeni militanına 15 ve 18'er ay tecilli hapis cezası verdi. Ermeni militanlar daha sonra sınırdaşı edilerek, Beyrut'a gittiler (Örsan Eymen, "Ermeniler İsviçre'ye de Düşman Gözüyle Bakıyorlar", *Milliyet*, 13 Haziran 1981, s. 9). Bu olay Ermeniler tarafından zafer olarak ilan edildi.

- 33 "Lozan'da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.
- 34 "İstanbul Ermeni Patriği: Bu Kongreyi Tanımıyoruz", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.
- 35 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 1.
- 36 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasal Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.
- 37 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.
- 38 Patrik Karnusyan: Davamızdan Vazgeçmeyeceğiz, Ama Şiddete de Karşımız", *Milliyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.
- 39 "Dünya Ermenileri Kongresi" Lozan Antlaşmasının 60. Yıldönümünde Toplanıyor, *Milliyet*, 20 Temmuz 1983, s. 7.
- 40 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 1, 7.
- 41 "Observer: Ermeniler Dünya Çapında Siyasal Örgütlenme Çabasında", *Milliyet*, 18 Temmuz 1983, s. 6.
- 42 Metin Doğanalp ve Erdinç Ispartalı, "Lozan'da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.
- 43 "Dünya Ermenileri Kongresi" Lozan Antlaşmasının 60. Yıldönümünde Toplanıyor, *Milliyet*, 20 Temmuz 1983, s. 7.

Görsel

Akademik
Bakış

152

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Lozan'da düzenlenen kongre, 1979'da Paris'te yapılan kongrenin devamı niteliğindeydi. Kongrenin amacı, "Ermeni davası"na siyasal bir "çalışma zemini" hazırlamaktı⁴⁴. Karnusyan kongrenin hedefinin "sürgünde dağınık yaşayan Ermeni kitlelerini milli kurtuluş için bir siyasal hareket biçiminde örgütleyip, hükümetlerin ve Birleşmiş Milletler'in kendilerini tanımalarını sağlamak" olarak açıklamıştı⁴⁵. Karnusyan kongrenin amacına ulaşması için de öncelikle bütün Ermenilerin kendilerini tanımaları gerektiğini söylemekteydi⁴⁶. Çünkü kongre diasporada yaşayan 3 milyon Ermeni'yi siyasal bir platform etrafında birleştirmek adına hareket ettiğini ilan etmekteydi⁴⁷. Fakat çok değişik fraksiyonlara dağılmış bütün Ermenilerin kongreyi tanımaları şüphelidir.

Kongre başlamadan önce İngiltere'de yayın yapan *Observer* gazetesi kongre ile alakalı önemli bir hususu gündeme taşımıştır. Gazete Yahudilerin 1897'de Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni düzenledikten sonra İsrail Devleti'nin kurulduğuna dikkat çekerek aynı şekilde Ermenilerin de "Dünya Musevi Kongresi" ya da "Filistin Ulusal Konseyi" gibi bir örgüt kurmayı amaçladıklarını belirtmektedir⁴⁸. Hatırlanacağı üzere Ermeniler gibi dünyanın çeşitli yörelerinde dağınık biçimde yaşayan Yahudiler, Filistin toprakları üzerinde bir devlet yaratmayı amaçlayan *Siyonist* hareketi oluşturarak ilk uluslararası kongresini Basel'de 1897'de toplamıştı. Yahudiler kongre ile meşruiyet aramışlar ve sonuçta 51 yıl sonra, 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde İsrail devleti doğmuştu. Ermeniler de kendilerine örnek olarak Yahudileri aldıklarını açıkça ifade etmekteydiler.

Nitekim Lozan'ın en büyük gazetelerinden birisi olan *24 Heures* de aynı noktaya değinmişti. "Ouchy'de Ermeni Kongresi - Bir Meydan Okuma" üst başlığı altında "Siyonizmden sonra 'Araratizm' mi?" başlığını atmıştı. İsrail Devleti'nin kurulmasına yol açan hareket *Siyonizm* ismini, Filistin'de Yahudiler'in kutsal saydığı Siyon tepesinden almaktaydı. Ermeniler de, kendilerine ulusal simge olarak Ararat adını verdikleri Ağrı Dağı'nı almaktadırlar. Zaten Karnusyan, 1979 yılında yayınladığı bir kitap, "*Return to the Ararat Plateau: Pan-Armenian Liberation Movement/Ararat Platosuna Geri Dönüş: Pan-Ermeni Kurtuluş Hareketi*" başlığını taşımaktaydı⁴⁹.

44 "Lozan'da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

45 "Observer: Ermeniler Dünya Çapında Siyasal Örgütlenme Çabasında", *Milliyet*, 18 Temmuz 1983, s. 6.

46 Metin Doğanalp ve Erdiç İspartalı, "Lozan'da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.

47 Alan McGregor, "A Political Platform for the Nationless", *The Times*, 19 Temmuz 1983, s. 5. Zaten Kongrenin sonucunda bu kongrenin 30 ülkeden 3 milyon Ermeni'yi temsil ettiği ilan edilmişti (Milt Freudenheim and Henry Giniger "A New Armenian Death Mission", *The New York Times*, 31 Temmuz 1983).

48 "Observer: Ermeniler Dünya Çapında Siyasal Örgütlenme Çabasında", *Milliyet*, 18 Temmuz 1983, s. 6; Cengiz Candar, "Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.

49 Cengiz Candar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

Gazisi

Akademik
Bakış

153

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

II. Dünya Ermeni Kongresi, bir önceki hafta içinde Brüksel'de Türkiye Büyükelçiliği İdari Ataşesi Dursun Aksoy'un öldürülmesi ve Paris'in Orly Havaalanı'ndaki kanlı eylemin gölgesinde kalmıştır⁵⁰. Dursun Aksoy 14 Temmuz 1983 tarihinde bir Ermeni militanın açtığı ateş sonucu öldürüldü⁵¹. Olaydan bir gün sonra ise ASALA tarihteki en kanlı saldırılarından birisini gerçekleştirdi. Paris'in Orly Havaalanı'nda bulunan THY Bürosu'nun önünde kısa aralıklarla meydana gelen iki patlamada 8 kişi öldü, 21'i ağır olmak üzere 63 kişi de yaralandı⁵². Bu olay, ASALA'da bölünmelere neden oldu. Karnusyan'ı destekleyen Ara Toranyan da bu Orly olayından sonra ASALA'dan kopacaktır.

Karnusyan, ASALA'nın Orly eylemini açıkça kınamış ve bunun Lozan'da toplanan Dünya Ermeni Kongresi'ne olumsuz etki yapacağını söylemişti⁵³. Karnusyan ayrıca Orly olayının Ermeni davasına zarar verdiğini de ifade etmişti⁵⁴. Buna rağmen Karnusyan belki de oluşacak tepkileri azaltmak için "1976'da ASALA eylemlerine başlamadan önce dünyada herkes Ermeni davasından habersizdi" sözlerini sarf etmekten de geri kalmamaktaydı⁵⁵. Bir başka konuşmasında ise "Ankara Ermeni soykırımını tanımadıkça terör devam edecektir. Bunu kimse engelleyemez. Ben siyasî bir çözüm istiyorum, teröre karşıyım ama gençler lâf dinlemiyorlar" diyen Karnusyan⁵⁶, bir taraftan tehdit ederken diğer taraftan da bu sözlerle yine bir elinin terörde olduğunu ortaya koymaktadır.

İsviçre'de yaşayan Türkler İsviçre hükümetinin Ermeni Kongresi'ne izin vermesini protesto etmişlerse de⁵⁷ etkili olmamıştı. Türk hükümeti Lozan'da yaşanan gelişmeleri yakında takip etmek amacıyla, BM Cenevre Daimi Temsilcisi Kamran İnan'ı Ankara'ya çağırdı. Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, İnan ile Ermeni Kongresi ile ilgili görüş-alışverişinde bulundu⁵⁸. Bu arada Kamran İnan ile *Cumhuriyet* gazetesi bir görüşme gerçekleştirmişti. İnan görüşmede Lozan'da düzenlenecek olan Dünya Ermeni Kongresi'nin geçiştirilemeyecek bir olay olduğuna işaret etmişti⁵⁹.

50 Metin Doğanalp ve Erdinç Ispartalı, "Lozan'da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.

51 "Turkish Envoy Shot Dead", *The Times*, 15 Temmuz 1983, s. 5; "Ermeni Terörüne 27. Şehidi Brüksel'de Verdik", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1; "Brüksel Ataşemiz Şehit Edildi", *Milliyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1; "Bayram Kana Bulandı", *Hürriyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1, 9; "Bir Şehit de Belçika'da Verdik", *Tercüman*, 15 Temmuz 1983, s. 1, 7.

52 "Five Killed in Orly Bombing", *The Times*, 16 Temmuz 1983, s. 1; "Hedef THY'nin 167 Yolcusuydu", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1983, s. 1, 11; "ASALA, Bu Kez de THY Orly Bürosu'nu Bombaladı", *Milliyet*, 16 Temmuz 1983, s. 6; "Kudurdular", *Hürriyet*, 16 Temmuz 1983, s. 1, 7.

53 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

54 Patrik Karnusyan: Davamızdan vazgeçmeyeceğiz, ama şiddete de karşıyız", *Milliyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.

55 Cengiz Çandar, "Ermeni Kongresi Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

56 Sıtkı Uluç, "Ermeniler Lozan'da Birbirine Düştü", *Tercüman*, 21 Temmuz 1983, s. 10.

57 Cengiz Çandar, "Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11; "Lozan'da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7; Metin Doğanalp ve Erdinç Ispartalı, "Lozan'da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.

58 "Dünya Ermeni Kongresi Bugün Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1983, s. 11.

59 Cengiz Çandar, "Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.

Türkiye Ermenileri Patriği Şınorhk Kalutsyan da Dünya Ermeni Kongresi ile alakalı görüşlerini ifade etmiştir. Kalutsyan Kongre ile hiçbir şekilde ilgileri olmadığını ve bu kongreyi de tanımadıklarını belirterek Karnusyan hakkında “Kendisi çok iyi Almanca bilir ve İsviçre’deki Protestanların vaazcısıdır. Ermeni mezhebi ile bir ilgisi de yoktur. Ne kendisi ne de ailesi bizim bu yaşadığımız topraklarda doğmuştur. İlgisiz birisidir” diyerek onu ağır bir şekilde eleştirmiştir⁶⁰. Kalutsyan’ın dışında Türk Ermenileri cemaatinin önde gelen isimlerinden Dr. Karabet Arman da İsviçre’de toplanan Dünya Ermeni Kongresi hakkında Türkiye’deki Ermenilerin bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir⁶¹.

Lozan’ın Lemman Gölü kıyısındaki Le Beau Rivage Otelinde II. Dünya Ermeni Kongresi 20 Temmuz akşamı bir resepsiyon ile açıldı⁶². James Karnusyan, açılış konuşmasında kongrenin amacının Yahudiler ve Filistinliler gibi bir örgütün kurulması olduğunu açıkladı. Bu şekilde Türkiye tarafından “işgal altında bulundurulmuş” Ermeni toprakları kurtarılabilecek ve Türkiye’nin tazminat ödemesi sağlanmış olacaktı. Karnusyan konuşmasının devamında Orly baskınına eleştiren sözlere yer verse de ASALA’yı doğrudan doğruya karşısına almamaya özen göstermekteydi. “Biz şiddete karşıyız ama ASALA da kongremizde temsil edilebilir” diyordu⁶³. Ermenilerin bu konudaki gerçek tavrı 21 Temmuz’da yapılacak oturumda ortaya çıkacaktı.

II. Dünya Ermeni Kongresi 21 Temmuz 1983’te yerel saat 10.00’da İsviçre’nin Le Beau Rivage Otelinde başladı. Kongre başlar başlamaz Türk gazetecilerinin kongrenin düzenlendiği salona kabul edilmeme konusunda tartışmalar ortaya çıktı. Kongrede İsviçre basını hariç uluslararası basından kimseyi içeri kabul edilmemesine karar verildi. Daha sonra bu karar değiştirilerek uluslararası basın içeriye alınırken yine Türk gazetecilerinin kongreyi takip etmelerine izin verilmedi⁶⁴. Ayrıca salonun dışında da Türk gazetecilerinin fotoğraf çekmeleri Karnusyan tarafından önlendi⁶⁵.

Türk gazetecilerinin açılış toplantısına katılmalarına engel olunmasının gerçek nedeni ise çok geçmeden ortaya çıktı. Çünkü ASALA’nın kurucularından Ara Toranyan ekibiyle toplantının yapılacağı otele gelmişti⁶⁶. 1983 Temmuz ayında Orly baskınından sonra ASALA ile yollarını ayıran Ara Toranyan, Karnusyan’ın en önemli destekçilerindendi.

II. Dünya Ermeni Kongresinin ilk toplantısına İsviçre Ermeniler Birliği Başkanı Jacques Sarkisyan ile Lozan Belediyesi adına polis müdürü Jean

60 “İstanbul Ermeni Patriği: Bu Kongreyi Tanımıyoruz”, *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13; “Kalustyun: Lozan’daki Kongreyle Hiçbir İlgimiz Yok”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 11.

61 “Dr. Arman: Ermeni Kongresiyle İlgimiz Yok”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1983, s. 11

62 Cengiz Çandar, “Ermeni Kongresi Meydan Okuyor”, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 1.

63 “Lozan’da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı”, *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

64 Cengiz Çandar, “Hedefleri Siyasi Birlik”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.

65 “Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak”, *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

66 Cengiz Çandar, “Hedefleri Siyasi Birlik”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.

Gazisi

Akademik
Bakış

155

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Daniel Crurbaud da katılmışlardı⁶⁷. Kongre, Karnusyan'ın delegeleri çeşitli ülkelerde hapis yatan "Genç Ermeni teröristleri" ve 1915'lerde ölen Ermeniler için saygı duruşuna davet edilişle başladı⁶⁸. Saygı duruşundan sonra toplantı, Lozan Emniyet Müdürü'nün⁶⁹ delegelere hitaben yaptığı "hoş geldiniz" konuşmasıyla açıldı⁷⁰. Ardından Karnusyan, yaptığı konuşmasında II. Dünya Ermeni Kongresi'nin Ermeni göçünden kaynaklanan siyasi, dini ve coğrafi parçalanmanın önüne geçilmesi amacıyla toplandığını söyledi. Karnusyan "İşte bu salonda 60 yıl önce Ermenileri yok eden anlaşma imzalandı" dedi. Ayrıca dünya Ermenilerine "Tek bir halk, tek bir anavatan, tek bir dava ve tek bir savaş için birleşmeleri" çağrısında bulunarak⁷¹ sözlerine şu şekilde devam etti: "Biz terörizme karşıyız, terörizme yönelenler gençlerden oluşan bir azınlıktır. Ermeni davasının çözümü konusunda çaresizliğe düştükleri için böyle yapıyorlar. Çünkü, Türk hükümeti, her türlü diyalogu reddediyor. Böyle giderse korkarım ki, gelecekte daha fazla suikast olayı olabilir."⁷² Karnusyan hedeflerini şöyle açıkladı: 1- Bütün dünya Ermenilerini örgütlemek; 2- Diğer devletler ve BM tarafından tanınmak; 3- Türkiye'ye Ermeni soykırımı iddialarını kabul ettirmek; 4- Ermenilere Anadolu'dan toprak sağlanmak ve Türkiye'den tazminat koparmak⁷³.

Karnusyan'dan sonra söz alan İsviçre Ermeniler Birliği Başkanı Jacques Sarkisyan başkanı olduğu birlik adına toplantıya karşı olduklarını, çalışmalarına katılmayacaklarını açıkladı. Ancak kongrenin İsviçre'de yapılması dolayısıyla bir "ev sahipliği" görevi olarak delegelere "hoş geldiniz" diyeceğini bildirerek İsviçre Ermeniler Birliği'nin teröre karşı tutumunu vurgulayan Sarkisyan⁷⁴, daha sonra salonu terk etti⁷⁵.

Toplantıdaki bir sonraki konuşmacı "Les Armeniennes" adlı kitabın yazarı Jean Pierre Richardot idi. Uzun bir konuşma yapan Richardot, Ermenilerin mücadele biçimini eleştirdi⁷⁶. Ermenilerce "Ermeni dostu" olarak tanınan Richardot, "Ermeni davası"nın tamamen haklı olduğunu öne sürdükten sonra, teröre başvurmanın geçerli bir metot olmadığını söyledi⁷⁷. Son zamanlardaki

67 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

68 Sıtkı Uluç, "Türkiye Haritasına 'İşte Ülkemiz' Diye Yazdılar", *Tercüman*, 22 Temmuz 1983, s. 10; Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 11.

69 Lozan Emniyet Müdürü aynı zamanda Lozan belediye Başkan Yardımcısı. Belediye Başkanı'nın tatilde olması nedeniyle toplantıyı açmak, toplantıya katılanları korumakla görevli olan Emniyet Müdürüne düştü.

70 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.

71 Sıtkı Uluç, "Türkiye Haritasına 'İşte Ülkemiz' Diye Yazdılar", *Tercüman*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

72 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

73 "Ermeni Kongresi'nde Ermeni Zirvası", *Hürriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.

74 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

75 Sıtkı Uluç, "Türkiye Haritasına 'İşte Ülkemiz' Diye Yazdılar", *Tercüman*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

76 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.

77 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

Görüş

Akademik
Bakış

156

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

terör olaylarının özellikle de Orly baskınının "Ermeni davası"na zarar verdiği ni belirten Richardot konuşmasına, "patlattığınız her bomba aleyhinize sonuç veriyor"⁷⁸ sözleriyle devam etmiştir. Fransız yazar, konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Ermenilerin kendi aralarındaki bölünmeler yüzünden zamanla yok olma tehlikesi içinde bulduklarını ileri sürdü⁷⁹. Richardot'un konuşmasını salonda bulunan bazı Ermeniler desteklerken özellikle gençler terörün de amaç varmak için kullanılması gereken bir araç olduğunu öne sürerek eleştirdiler. Richardot ise bunlara karşılık olarak "Ben de biliyorum ki bu gibi hareketlerin başlangıçta Ermeni davasının hatırlanmasında rolü olmuştur. Ancak artık bu dönemin bitmiş olması gerekir. Şimdi yeni bir dönem başlamalıdır" demiştir⁸⁰.

Kongreye Taşnak, Hınçak ve Ramgavar gibi temsil niteliği bulunan geleneksel Ermeni partileri ile Ermeni terör örgütü ASALA da katılmamıştı⁸¹. Bu nedenle açılış oturumuna katılanların sayısı ancak 50'yi bulmuştu⁸². Toplantıya katılımının beklenenden az olması ASALA'nın Orly baskını sonucu olduğu söylenmektedir. Bu hadise nedeniyle Fransa ve Amerika'dan bazı Ermeni gruplar son anda kongreye katılmaktan vazgeçmişlerdi⁸³.

II. Dünya Ermeni Kongresi'ne 200 kişinin davet edilmesine karşılık sadece 50 kişinin gelmesi kongrenin temsil sorununun olduğunun bir göstergesidir.

II. Dünya Ermeni Kongresi'nin 22 Temmuz günkü toplantısı sakin başladı. Türk gazeteciler kongrenin oturumlarına alındı. Fransız gazeteci Charles Vileneuve'in "Ermeni mücadelesinin tahlili ve bilançosu" başlıklı konuşmasının ardından Karnusyan basın toplantısını başlattı. Ancak toplantı sırasında bazı Ermenilerin salonda bulunan Türk gazetecilerinin fotoğraflarını çekmeye başlamaları ve buna Türk gazetecilerin itiraz etmeleri üzerine gerginlik yaşandı⁸⁴. Yaşanan tartışmayı başkanlık divanı üyesi Marsilya Papazı Helvacıyan ve diğer Ermeniler yatıştırmaya çalıştılar. Organizatörler daha sonra Türk gazetecilerinden özür dileyerek toplantıyı izlemelerine devam etmelerini istediler⁸⁵. Yaşanan olay üzerine Karnusyan, "Zaten biz Türk gazetecileri konusunu dün geniş olarak tartışmıştık. Görüyorsunuz Türkler bize burada bile sataşıyorlar. Bizim mücadelemiz, Türk halkına karşı değil Türk devletine karşıdır" şeklinde açıklamada bulundu⁸⁶.

Gergin geçen bu toplantıdan sonra sıra basın mensuplarının sorularına gelmişti. Amerikan CBS Televizyonu muhabiri "bu kongrenin neyi temsil

78 Alan McGregor, "Crisis of at World Congress", *The Times*, 22 Temmuz 1983, s. 5.

79 Sıtkı Uluç, "Türkiye Haritasına 'İşte Ülkemiz' Diye Yazdılar", *Tercüman*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

80 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

81 Cengiz Çandar, "Hedefleri Siyasi Birlik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 11.

82 "Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

83 "Lozan'da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

84 Cengiz Çandar, "Kongre'de Türk Gazeteciler Tartaklandı", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.

85 "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.

86 Sıtkı Uluç, "Ermeniler, Türk Gazetelerine Saldırdı", *Tercüman*, 23 Temmuz 1983, s. 10.

Gazi

Akademik
Bakış

157

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

ettiğini, eğer bu kongre bir örgüt kuracaksa bu örgütün içinde ASALA'nın yer alıp almayacağını" sordu. Karnusyan, düzenledikleri kongrenin her hangi bir örgüt yada partiyi değil Ermeni diasporasını temsil ettiğini belirttikten sonra, ASALA'nın resmen kongreye davet edilmediğini ama kongrenin ilke olarak tüm Ermeni örgütlerine açık olduğunu söyledi⁸⁷.

Oturumda gazetecilerin sorduğu sorular arasında en ilginç olanı ise Ermenileri kimin temsil edeceği konusunda olanıydı. Karnusyan buna şu şekilde cevap vermişti: "Ermenilerin tarihî temsilcilikleri Erivan'dadır. Eğer Türk Dışişleri Bakanı İlter Türkmen bir gün diyalog kurmak isterse Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'nin Dışişlerinden sorumlu bakanı Guira Gosyan'la görüşebilir."⁸⁸. Karnusyan'ın bu sözleri, gözlemciler tarafından "sürpriz" olarak karşılandı. Kongreyi takip eden gözlemciler, bugüne kadar bağımsız hareket ettiklerini ileri süren Ermeniler'in, kendi "davalarında" ilk defa Erivan kanalıyla açıkça Sovyetler Birliği'ni devreye sokmalarına dikkat çekmekteydiler⁸⁹. Karnusyan'ın bu sözleri orada bulunan Ermeniler arasında da şaşkınlık yarattı. Kongreyi finanse eden Amerikalı Ermeniler ile Sovyet yanlısı Ermeniler arasında başlayan tartışma neredeyse kavgaya dönüşecekti. Bu nedenle basın toplantısına ara verildi⁹⁰. Aradan 10 dakika geçtikten sonra "Basın toplantısındaki bir açıklamanın düzeltilmesi yapılacak" denildi. Gazeteciler yeniden içeriye çağrıldı⁹¹ ve Karnusyan'ın tartışmaya neden olan sözleri yumuşatıldı⁹². Böylece kongredeki tartışmalar yatıştırılmış oldu.

Karnusyan'ın Türkiye'nin Ermenilerle diyaloga girmesi konusunda muhatap olarak Sovyet Ermenistanı dışişleri bakanını alması konusundaki sözlerine Türk Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'den cevap gecikmedi. Türkmen "Kiminle temasa geçeceğimi Karnusyan'dan öğrenecek değilim" şeklinde cevap vermişti⁹³.

Karnusyan daha sonra bir soru üzerine kongreye katılan Ermeni delegelerinin 20 değişik ülkeden 70 kişi olduğunu açıkladı. Daha önce ilan edilen 200 delegenin gelmemesinin gerekçesi olarak Orly olayının olumsuz etkisini gösteren Karnusyan, Ortadoğu'daki kritik durumun, İran ve Lübnan'dan Ermeni delegelerinin gelmesini önlediğini söyledi⁹⁴.

87 Cengiz Çandar, "Kongrede Türk Gazeteciler Tartaklandı", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.

88 "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.

89 "Sovyet Ermenistanı Lâfi İlk Defa Batlı Ermeni Militalanların Ağzında...", *Tercüman*, 24 Temmuz 1983, s. 10.

90 "Kongrede Kavga Çıktı", *Hürriyet*, 23 Temmuz 1983, s. arka kapak.

91 "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.

92 Cengiz Çandar, "Kongrede Türk Gazeteciler Tartaklandı", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.

93 Murat Bardakçı, "Türkmen: Kiminle Temasa Geçeceğimi Karnusyan'dan Öğrenecek Değilim", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.

94 "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6; Cengiz Çandar, "Kongrede Türk Gazeteciler Tartaklandı", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7. Toplantıya katılanların ise çok değişik gruplardan insanlar olduğu göze çarpmaktadır. Bunlar ara-

Karnusyan'dan sonra oturumda Kürt lideri Molla Mustafa Barzani'nin eski Avrupa temsilcisi olan ve daha sonra Barzani'den kopan İsviçre uyruklu Kürt hukukçu İsmet Şerif Vanlı söz aldı. Kendisini bir tarihçi ve Ermeni halkının dostu olarak tanıtan⁹⁵ Vanlı'nın "Ermeni devletini kurarsanız o bölgede bulunan Kürtler ne olacak" sorusuna Karnusyan, "Kürtler bizim dostumuzdur. O topraklarda iyi geçiniriz" şeklinde cevap verdi. Vanlı Karnusyan'dan Ermeni devletinin sınırların belirtmesini istediği zaman "sınırlarımız henüz belirlenmedi. Hele bir o toprakları ele geçirelim, sınırlar o zaman kesinleşir" cevabını verdi ve konunun karıştırıldığını öne sürerek bu tartışmanın kesilmesini istedi⁹⁶. Bu arada bir Ermeni gencin Vanlı'nın yazdığı bir kitaptaki haritada Ermeni topraklarını Kürt toprakları olarak göstermesini eleştirmiştir. Bazı gençler bu müdahaleyi şiddetle alkışladılar. Vanlı ise kitaptaki haritayı başka bir kaynaktan aldığını ifade etti. Kongre Başkanı Karnusyan bu tartışmanın da uzamasını önledi⁹⁷. Böylece Ermeniler ve Kürtler iddia ettikleri topraklar üzerinde tekrar hilafa düştüler. Aradan geçen yıllara rağmen tartışmaların devam ettiği görülmektedir.

II. Dünya Ermeni Kongresi'nin 23 Temmuz günü yapılan oturumunda, ASALA'nın Madrid'de bir bomba eylemi sırasında tesadüfen olay yerindeyken yaralanan ve sonra sakat kalan İspanyol gazeteci Jose Antonio Gurriaran konuştu. Aynı zamanda *People/People* gazetesi Genel Direktörü olan Gurriaran, "Ermeni davasının kendisini sakat bırakmasına rağmen, bu dava"nın sempaticizani olduğunu ancak, Ermeni ASALA terörüne şiddetle karşı olduğunu ve kınadığını söyledi⁹⁸.

Kongrenin sabahki oturumunda ilk günlerdeki tartışmaların bir benzeri yaşandı. Öğleden sonraki bölümünde gazetecilere kapalı yapılan toplantılarda ertesi gün yayınlanacak olan kongre sonucu ve bildirisini hazırlandı. Çok elektrikli bir havada geçtiği belirtilen toplantılarda büyük tartışmalar çıktı⁹⁹. Erme-

sında ASALA'dan kopan Ermeni Ulusal Hareketi Ara Toranyan grubu, en katı tavrılı olanlardı. Türk gazetecilerine yönelik tartaklama olaylarını bunlar gerçekleştirmişti. Diğer bir grup ise genellikle ABD'den gelen 50-60 yaş arasındaki ikinci kuşak Ermenilerdir. Bu ikinci Ermenilerinin bir kısmı Türkiye'de doğmuş ve bir müddet yaşamış olanlardı. Bunlar zaman zaman Türk gazetecileriyle Türkçe de konuşmaktadırlar. Bunlar diğerlerine göre daha ılımlıdır ve azı Ermenilerle tartışma çıktığında ayırmaya, yatıştırmaya çalışan da bu gruptakilerdir (Cengiz Çandar, "Her Gruptan Ermeni Var", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7).

95 Cengiz Çandar, "Kongre'de Türk Gazeteciler Tartaklandı", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.

96 Sıtkı Uluç, "Ermeniler, Türk Gazetelerine Saldırdı", *Tercüman*, 23 Temmuz 1983, s. 10.

97 "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.

98 "Türk Hükümeti, Ermeni Haklarını Tanımadıkça Savaş Sürecektir", *Milliyet*, 24 Temmuz 1983, s. 8. Konferanstan sonra *Tercüman* muhabiriyle konuşan Gurriaran "Ermeniler aralarında çok bölünmüş durumdadır. Gençler ışıkladı, yaşlılar alkışladı. Ben terörizmi kınadım. Türk diplomatlarının öldürülmelerine de kesin olarak karşıyım. Ermeni soykırımı olmuştur. Ancak bunun mücadelesi ASALA metotlarıyla sonuçlanmaz" dedi (Sıtkı Uluç, "Ermeni asıllı İspanyol gazeteci 'Türkler Soykırımından Sorumlu Değil' Dedi", *Tercüman*, 24 Temmuz 1983, s. 10).

99 Sıtkı Uluç, "Ermeni asıllı İspanyol gazeteci 'Türkler Soykırımından Sorumlu Değil' Dedi", *Tercüman*,

Gazi

Akademik
Bakış

159

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

niler arasındaki görüş ayrılıkları ise iki noktada odaklanmaktadır: “1. Sovyetler Birliği’ne takınılacak tavır ve Sovyet Ermenistanı’na bakış; 2. Terörün değerlendirilmesi ve teröre karşı izlenecek tutum¹⁰⁰”.

Lozan Antlaşması’nın 60. yıldönümünde 24 Temmuz günü, II. Dünya Ermeni Kongresi’nin son günüydü. Kongre son günkü oturumunda “Dünya Ermeni Kongresi’nin Hükümetlere ve Dünya Halklarına Memorandumu” başlıklı bir muhtıra ve bir bildiri yayınladı. Ayrıca kongrede “Ermeni Ulusal Konseyi”nin kurulması kararlaştırıldı¹⁰¹. Kongrede yapılan son açıklamalara göre kongrenin amacı bütün siyasî, sosyal, dinî ve kültürel Ermeni güçlerinin bir araya toplanması, kongreye diplomatik bir çehre sağlanması, her seviyede Ermenileri temsil edecek bir komite kurulması ve Türkiye’den toprak elde edilebilmesi için “her yoldan mücadele”ye devam edilmesi olarak ilan edildi. Kongrenin ana amacının ise Ermenilerin topraklarına dönmelerini sağlamak olduğu belirtilmiştir¹⁰².

II. Dünya Ermeni Kongresi’nin “hükümetlere ve dünya halklarına memorandumu” başlıklı 7 maddelik muhtırası şu şekildedir:

- 1- Türkiye ile Lozan Anlaşması’nı imzalayan devletlere (Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya): Dünya Ermeni Kongresi 24 Temmuz 1923 Lozan Anlaşması’nı imzalamış devletlerden 60 yıldan beri durmakta ve askıda bulunan soruna adil, kapsamlı ve kalıcı bir çözüm bulunması için Ermeni dosyasını yeniden açmalarını teklif eder;
- 2- Birleşmiş Milletler üyesi devletlere ve Genel Sekretere: Dünya Ermeni Kongresi BM üyesi devletleri BM genel kurulunun ilk toplantısında 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması’ndan önceki Lozan Konferansı sırasında “Çözülmemiş sorun” olarak sunulan Ermeni sorununu getirmeye davet eder; Dünya Ermeni Kongresi BM Genel Sekreterini BM İnsan Hakları Komisyonu’nun önümüzdeki toplantısına Ermeni soykırımını gündemine aldirmaya çağırır;
- 3- Türk Hükümetine: Dünya Ermeni Kongresi Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nden Osmanlı dönemi sonunda Türkiye’deki Ermeni halkına karşı girişilen soykırım gerçeğini kabul edecek cesur bir davranış göstermesini talep eder; Dünya Ermeni Kongresi yüzlerce sene ve yüzyıllar

24 Temmuz 1983, s. 10. 24 Temmuz tarihinde açıklanacak olan bildirginin tartışılan maddeler tekrar olmaması için verilmedi. Ayrıntılar için bkz: “Lozanda İnönü’nün Fotoğraflarını Kaldırttılar”, *Hürriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 13; “Türk Hükümeti, Ermeni Haklarını Tanımadıkça Savaş Sürecektir”, *Milliyet*, 24 Temmuz 1983, s. 8; “Ermeni Dünya Kongresinin Yasası İlan Edildi”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 1.

100 Cengiz Çandar, “Ermenilerin Birleşme Kongresi Birleşme Değil Dağınıklık Getirdi” *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 11.

101 Cengiz Çandar, “Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 1.

102 Sıtkı Uluç, “Ermeni Savaş Konseyi Kuruldu”, *Tercüman*, 25 Temmuz 1983, s. 1, 10.

boyunca bir arada yaşamış iki halkın ortak çıkarlarına uygun bir biçimde Ermeni sorununun eşitlikçi ve kalıcı bir çözüme ulaşabilmesi için içten bir diyalogun başlamasını bu davranışın yerine getirilmesiyle temenni eder;

- 4- SSCB ve Ermenistan SSC Hükümetlerine: Dünya Ermeni Kongresi Sovyetler Birliği Hükümeti'ni ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti'ni adil olmayan Lozan Anlaşması'nın düzeltilmesi için Ermeni diasporasının çabalarını desteklemeye davet eder; Dünya Ermeni Kongresi, bu hükümetlerden SSCB'deki Ermeni ulusal haklarını, özellikle Ermenistan SSC dışındaki bölgelerde Azerbaycan SSC'deki Karabağ Özerk Bölgesi ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki Ahılkelek'te mutlak bir çoğunluk oluşturan Ermenilerin haklarını korumalarını talep eder;
- 5- ABD Hükümeti'ne: Dünya Ermeni Kongresi ABD Hükümeti'nden Başkan Woodrow Wilson'un prensiplerinden ilham alarak Ermeni dosyasını yeniden açmasını bekler ve uluslararası diplomatik alanda Ermeni halkının Batı Ermenistan'da ulusal yurdunu yeniden elde etmesine destek olmasını ister;
- 7) Bağlantısızlar hareketine: Dünya Ermeni Kongresi bağlantısız ülkeler halkları ve hükümetlerinin Ermeni sorununun çözümünün acilliğine dikkatlerini çeker¹⁰³.

Dünya Ermeni Kongresi, 7 maddelik bir muhtıradan sonra bir bildiri yayınladı. Bildiride kongrenin kurmayı kararlaştırdığı "Ermeni Millî Konseyi"nin temel ilkeleri yer almaktaydı. "Temel İlkeler Bildirisi" başlığını taşıyan bu bildiri şu şekildedir:

- 1- Ermeni halkının Ermenistan'a dönmesi ve millî topraklarında kendi kendini yönetmesi tarihî bir hakkıdır.
- 2- Ermeni diasporası halkının bir parçası da Rusya'da bulunan Ermeni milletinin bölünmez parçasıdır.
- 3- Kongre Ermenilerin millî topraklarının bütününde toplanmaları amacını belirtmektedir. Buna bağlı prensipler kongre tarafından belirlenecektir.
- 4- Her ne kadar barış ve siyasî çözüm yolu benimsenmekte ise de bugün büyük bir Ermeni özgürlük hareketinin bütün güçleriyle birleşilmesi ve "her türlü mücadele şeklinin" denenmesi tek çare olarak görülmektedir.
- 5- Mücadele bütün Ermeni halkının sosyal ve siyasî güçleriyle harekete geçirilmesi yoluyla yapılacaktır.
- 6- devleti 1915 soykırımını tanımadığı ve Ermeni halkının millî haklarını reddettiği sürece Ermeni halkı arasında meseleler devam edecektir.

103 Cengiz Çandar, "Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 11; "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.

Gazisi

Akademik
Bakış

161

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

- 7- Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı güçlerin Türkiye'ye ekonomik ve askerî yardımları Ermeni halkı üzerindeki baskıyı kolaylaştırmaktadır. Bu yardımlar Ermeni halkı için bir engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan Rusya-Türkiye siyasî ve ekonomik ilişkileri de Ermeni meselesinin çözümünde Türkiye'nin durumunu daha da güçlendirmektedir.
- 8- Ermeni millî kurtuluş hareketi bölge halklarının kurtuluş hareketlerinin bir parçasıdır. Ermenilerin bölücü güçlerle karşılıklı hakların savunmasında birlik kurmak lüzumu vardır. Kongre aynı zamanda Ermeni hareketinin ilerici ilgi ve yakınlık kurmanın faydalı olacağına inanmaktadır. Türkiye ile herhangi bir görüşmenin sağlanabilmesinin ilk şartı Türkiye'nin 1915 soykırımını resmen tanımasıdır.
- 9- Ermeni hareketi Kıbrıs ve Yunan halklarını Türk devletine karşı mücadelelerinde desteklemektedir.
- 10- Kongre bütün devletlere karşı bağımsızlığını belirtir.
- 11- Kongre kendisine saygı gösteren ve destekleyen bütün devletlerin yardımlarına açıktır¹⁰⁴.

Kongrenin kurmayı tasarladığı "Ulusal Konsey" İsviçreli Karnusyan'ın başkanlığında dört Fransız, bir Amerikalı, bir de Afrikalı Ermeni'den oluşan yedi kişiden oluşmaktaydı. Toplantıdan sonra Karnusyan, kendisine bu "konsey" in hangi çalışmaları yapacağı yolundaki Türk gazetecilerinin sorularını "önce kendi aramızda iç görüşmelerde bulunarak bir araya gelmeye, bir koalisyon kurmaya çalışacağız. Bugün bizi tasvip etmediklerini açıklayan siyasal partilerle de görüşecek ve onları ikna etmeye uğraşacağız. Bu koalisyonu kurduktan sonra kongre kararlarını uygulayacağız" dedi¹⁰⁵.

Memorandum ve Temel İlkeler Bildirisi ilan edildikten sonra Kongre kapanış bildirisi de yayınlandı. Lozan Antlaşması'nın "keen-lemyekûn" (hukuken yok) olduğunu iddia eden bu bildiri şöyleydi: "Biz çeşitli ülkelerde yaşayan Ermenilerin temsilcileri, Lozan Antlaşmasının hükümlerini "keen-lemyekun" (hukuken yok) ilân ederiz. Bu karar Lozan Antlaşması'nı imzalayan ülkelere ve Birleşmiş Milletler'e bildirilecektir."¹⁰⁶

II. Dünya Ermeni Kongresi'nin sonuç bildirilerinin ilan edildiği sırada Kongrenin yapıldığı otelin hemen yanındaki Hotel de L'Angleterre'de "Ermeni Meselesi Savunma Komitesi" adına Taşnak yetkililerinden Mihran Antepliyan basın toplantısı düzenledi. Taşnak, Hınçak ve Ramgavar partilerinin birleşmesiyle kurulmuş olan savunma komitesinin binlerce Ermeni'yi temsil ettiği-

104 Sıtkı Uluç, "Ermeni Savaş Konseyi Kuruldu", *Tercüman*, 25 Temmuz 1983, s. 10.

105 "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.

106 Cengiz Çandar, "Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 11; "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.

ni belirten Antepliyian, "Kongreye katılan 60 kişi sadece 60 kişiyi temsil eder, Ermeniler'in büyük çoğunluğu bu karar ve açıklamaları tanımamaktadırlar" dedi. Antepliyian Ermenilerin şu üç bölgenin temsil edilmesi halinde gerçekten bir örgüt tarafından temsil edilebileceğini söyledi: 1- Türkiye'deki Ermenistan toprakları üzerinde hakkı bulunan ve daha sonra dünyaya yayılmış olan Ermeniler; 2- Ermenistan Sovyet Cumhuriyetinde yaşayan Ermeniler; 3- Sovyetler Birliği'nde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları dışında bulunan Ermeniler¹⁰⁷. Mihran Antepliyian konuşmasında daha sonra Dünya Ermeniler Kongresi adı altında yapılan toplantının hiçbir temsil etkisi olmadığını, Ermeniler adına faaliyette bulunacak bir organ seçemeyeceğini, seçerse de bunun geleneksel Ermeni siyasal partileri tarafından tanınmayacağını ilân etti¹⁰⁸.

Mihran Antepliyian'ın konuşmasına Ara Toranyan cevap verdi. Toranyan Taşnak Partisi'nin ve Ermeni Savunma Komitesinin kongreyi tanımamasını kınadı ve "Sadece barışa yönelik mücadele çözüm olamaz" dedi¹⁰⁹. Toranyan daha sonra "Taşnaklar'ın örgütlenmeye çalıştığımız ilk günlerde yaptıkları açıklama, yıkıcı bir tutumdur. Taşnaklar diktatör ruhludurlar ve bütün Ermenileri kendi emir ve kontrolleri altında tutmak isterler" dedi. Ermeni Ulusal Hareketi lideri, Taşnaklar'ı tehdit etmekten de geri kalmadı ve "Katı tutumlarım değiştirmezlerse, yakında çok büyük bir zarar göreceklarini" söyledi.¹¹⁰

Böylece kongre, başlangıçtan beri yaşanan gelişmelere göre Ermenilerin geleneksel siyasal partileri Taşnak, Hınçak, Ramgaver tarafından tanınmamış olmaktadır. Bu da kongrenin temsiliyetine gölge düşürmektedir.

III. Dünya Ermeni Kongresi

II. Dünya Ermeni Kongresi'nde kurulan "Ermeni Ulusal Konseyi", 1984'ün son günlerinde Almanya'nın Münih kentinde düzenlediği bir toplantı ile 1985 yılı içinde eylemleri masaya yatırdı. 1985 yılında Türkiye'ye karşı özellikle siyasî platformda yoğun mücadele vermeyi kararlaştıran ve 1985 yılının sözde Ermeni soykırımının 70. yıldönümü olduğunu iddia eden Ermeni Ulusal Konseyi, başta Amerikan Kongresi ve Avrupa Konseyi olmak üzere, dünya çapında yoğun siyasal propaganda yapmayı da kararlaştırdı. Amerikan Kongresi, Türkiye'ye yapılacak yardımın Ermeni soykırımı iddialarının ışığı altında yeniden gözden geçirilmesi çalışmalarını bu yıla aktarıırken, Avrupa Konseyi de, Ermeni sorunu ile ilgili bir komisyon kurmuş ve Belçikalı parlamenter Demeuleborucke'ye bu

107 Cengiz Çandar, "Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 11.

108 "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.

109 Sıtkı Uluç, "Ermeni Savaş Konseyi Kuruldu", *Tercüman*, 25 Temmuz 1983, s. 10.

110 Metin Doğanalp ve Erdinç İspartalı, "Ermeniler Dünyada Destek Arıyor", *Hürriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 13; Cengiz Çandar, "Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 11; "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.

Gazisi

Akademik
Bakış

163

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

yılın Nisan ayına kadar Ermeni sorunuyla ilgili bir rapor hazırlama görevi vermişti¹¹¹. Ermeniler böylece 1979 ve 1983 yıllarında düzenledikleri kongrelerin kararlarını uygulamaya çalışmaktaydılar. Ermeniler bir taraftan da III. Dünya Kongresi'ni tertiple meşguldürler.

Diğer Dünya Ermeni Kongrelerinin düzenleyicisi James Viktor Karnusyan, III. Dünya Ermeni Kongresi'nin Temmuz 1985'te Sevr'de yapılacağını ilan etti. Karnusyan Kongre için bu kentin "simgesel niteliği nedeniyle" seçildiği açıkladı. Çünkü Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulmasını öngören Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920 tarihinde burada imzalanmıştı¹¹². Kongrenin Paris'te yapılmasının diğer bir nedeni de Ermenilerin II. Dünya Ermeni Kongresi'ni yaptıkları Lozan'daki muameleden memnun kalmamaları gösterilmektedir. Ermeniler kongre öncesi Fransa başkentinde bir "hazırlık toplantısı" düzenlediler. Sadece Ermeni asıllı kişilere açık tutulduğu ifade edilen söz konusu toplantıda, kongre hakkında bilgi verilmiş ve Sevr Kongresi'ne sunulacak bir "anayasa taslağı" gündeme getirilmiştir.

Kongreye diğer kongrelerde olduğu gibi Taşnaklar katılmayacaklarını açıkladılar. Ara Toranyan liderliğindeki Ermeni Ulusal Hareketi MNA, yine kongrenin düzenleyicileri arasındaydı. MNA bir toplantıda kongreye delege olabilmek için 18 yaşını doldurup Ermeni asıllı olmak ve 20 Ermeni tarafından onaylanması gerektiğini belirtmişti¹¹³.

III. Dünya Ermeni Kongresi 7 Temmuz akşamı Paris'in Sevr Köprüsü yakınındaki Sofitel Otelinde James Karnusyan başkanlığında verilen akşam yemeği ile açıldı. 8 Temmuz günü başlayacak komite çalışmaları öncesi bir araya gelen delegeler, gündemin ana teması "Ermeni Anayasası" konusunda görüş birliği sağlamaya çalıştılar.

Sevr'e gelen delegeler arasında uluslararası bir siyasal merciin oluşturulması konusunda "çözümlemesi imkânsız" görüş ayrılıkları olduğu gazeteciler tarafından gözlemlenmiştir. Örneğin Toranyan ile kongredeki bazı delegeler arasında görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Toranyan da silahlı mücadele edilmesinde ısrar etmekteydi. Bu durum ise silah yerine "siyasi baskı" sistemini yeğleyen kapitalist düzen temsilcisi Kanadalı ve Amerikalı zengin Ermeniler arasında "büyük huzursuzluk" yaratmaktaydı¹¹⁴.

Kongrenin ilk gününde, Sovyet Ermenistanı'nın yanı sıra "ikinci bir Ermenistan" kurulması konusunda çalışmalar yapılıp yapılmaması gereği delegeler arasında tartışmalara yol açtı. Karnusyan da konuya bir açıklık getiremedi. Karnusyan toplantıdaki bir soru üzerine, Taşnak Partisi'nin katılmaması

111 "Ermeniler, 1985 Saldırı Planını Hazırladı", *Milliyet*, 1 Ocak 1985, s. 3.

112 "Ermeniler, Sevr'de Kongre Yapacak", *Milliyet*, 2 Mayıs 1985, s. 9.

113 "Ermenilerin Gözü Sevres'de", *Milliyet*, 4 Temmuz 1985, s. 7.

114 "Eylemci-Zengin Anlaşmazlığı", *Milliyet*, 8 Temmuz 1985, s. 5.

nedeniyle kongrenin “Tüm Ermeni toplumunu temsil edemeyeceği” görüşünü de kabul etmiştir.

II. Ermeni Kongresi'ne olduğu gibi bu kongreye de katılım az oldu. Kongreye yalnızca 60 delege katılırken, Karnusyan, delegelerin 20 ülkeden geldiklerini öne sürdü. Ayrıca çalışmalara katılan delegelerin parti temsilcisi olmadıklarını ve Hınçak ile Ramgavar Partileri'nin gözlemci olarak kongreye katıldıklarını söyledi. Bu arada, Lozan'da olduğu gibi, Paris'teki toplantıyı da boykot eden ve Fransa'da “ağırlıklı” olduğu öne sürülen Taşnak Partisi'nin bu yaklaşımı, James Karnusyan tarafından, bir söyleşi sırasında “bekle ve gör” politikası biçiminde nitelendi¹¹⁵.

9 Temmuz'daki kongre oturumunda Ermeni-Kürt ilişkileri de tarihsel ve güncel bir çerçeve içinde ele alındı. Konuşmacılardan birisi¹¹⁵ 1915 Soykırımında Kürtlerin de Ermenilere karşı “kullanıldığını” ifade ederek, 1919 Paris Konferansı'nda, Şerif Paşa başkanlığında bir Kürt heyetiyle bir Ermeni heyetinin, iki halkın “bağımsızlığı” ve “yakınlaşması” için görüşmelerde bulunduğunu söyledi.

Kongre 10 Temmuz günü yerel saatle 18.30'da Sevr belediyesinde bir “anma töreni” düzenledi. Törende 10 Ağustos 1920'de burada imzalanmış olan ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla bir Ermenistan devletinin kuruluşunu öngören “Sevr Antlaşması”nın 65. yıldönümü kutlanmıştır¹¹⁶.

III. Dünya Ermeni Kongresi'nde¹² Temmuz günü yapılan toplantıya terör damgasını vurdu. Karnusyan terör konusunda sorulan bir soru üzerine “Bunu kınayamadığım gibi, kabul etmem de imkânsız. Türk Hükümeti'nden tepki bekliyorum” şeklinde konuştu. Karnusyan ayrıca “Politik ve ekonomik ve de gerekirse silah zoruyla mücadele. Terörizmi mücadele vasıtası olarak kabul etmekteyiz” ifadelerini de kullandı¹¹⁷.

13 Temmuz tarihine kadar çalışmalarına devam eden III. Dünya Ermeni Kongresi'nde temel amaç, hazırlanan Ermeni Anayasası'nın kabulüdür. Anayasanın takdim konuşmasında kongre başkanı James Karnusyan dünyada çok değişik ülkelerde bölünmüş Ermenilerin birleşmelerinin ancak Anayasa ile mümkün olduğunu ifade etmiştir. Genel olarak Anayasa şu hususları içermektedir:

- Dağınık halde bulunan Ermenileri birleştirmek ve bir yapı oluşturmak.
- Kongreyi, dünyanın tanınmasını sağlamak.
- Türk işgali altındaki Ermeni topraklarını kurtarmak için tüm siyasi ve diplomatik yolları kullanmak.
- Ermenilerin vatanlarına dönüşlerini örgütlemek ve bunun için hazırlıklar yapmak.

115 “Sovyet Ermenistanı Sorun Oldu”, *Milliyet*, 9 Temmuz 1985, s. 5.

116 “Ermeniler, Sevres'den Hala Medet Umuyor”, *Milliyet*, 11 Temmuz 1985, s. 5.

117 “Biz Sevres'i Tanırız”, *Milliyet*, 13 Temmuz 1985, s. 5.

Gazi

Akademik
Bakış

165

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Bu amaçların gerçekleştirilmesi için kongre, hiçbir şekilde özerkliklere gölge düşürmeyecek biçimde öteki örgütlerin katılımlarını sağlama yollarını arayacaktır. Anayasanın dışında kongrede alınan kararlar ise şu şekildedir:

- a) Hazırlanan ve bir Anayasa niteliği verilen "Ermeni Anayasası" metnini kabul edilmesi.
- b) Amaçlara erişebilmek için çok yönlü bir stratejinin uygulamaya konulması. Buna göre:
 - aa) Türk sömürgeciliği ile mücadele için, Ermeni ve diğer halklar arasında olduğu kadar, Ermeni ulusal kurtuluş hareketiyle Türkiye'deki ilerici-devrimci- hareketler arasında da ittifaklar kurulması ve Ermeni halkının mücadelesinin kaçınılmaz olarak baskı altındaki öteki halkların davasıyla bağımlı olduğunun bilinmesi.
 - bb) Dünya Ermeni kongresi, kendisinin herhangi bir devlet ya da güçle ilişkisinin bulunmadığını ilan ederken, Ermeni halkının mücadelesine saygı duyan ve destekleyenlerin yardımlarını kabul edilmesi.
- c) Lozan Antlaşması'nda imzası bulunan devletlere, Birleşmiş Milletler'e, Sovyetler Birliği'ne, Sovyet Ermenistan'ı Cumhuriyetine, ABD'ye, Avrupa Konseyine, Bloksuzlar hareketine başvurarak, "Ermeni halkının sömürgeciliğin kaldırılmasından yararlanmayan tek halk olduğunun" bildirilmesi.
- d) Türkiye'nin 1915 soykırımını kabul etmesi için zorlanması ve böyle bir kabul halinde topraklarının kurtarılması yolunun açılması.
- e) Sovyet Ermenistan'ında Ermeni kültürünün korunmasına yardımcı olduğu için Sovyetler Birliği'ne teşekkür edilmesi¹¹⁸.

Sonuç

1973 yılında Santa Barbara suikastı ile başlayan yeni dönem Ermeni terörünün amacı dünya kamuoyunun ilgisini "*Ermeni davası*"na çekmekti. ASALA ve JCAG-ARA gibi Ermeni terör örgütlerinin eylemleri ile bu amaç gerçekleştirilirken, ayrıca siyasî arenada "*Ermeni soykırımı*"nın tanınması meselesi gündeme geldi. Bu amaçla İsviçreli James Viktor Karnusyan tarafından 1979, 1983 ve 1985 yıllarında Dünya Ermeni Kongreleri düzenlendi. Kongrelerin genel amacı dağınık bir vaziyette bulunan ve sayıları 3 milyonu aşan Ermenilerin bir siyasi platform halinde araya getirerek başta Türkiye olmak üzere dünyaya Ermeni soykırımını kabul ettirmekti. Yani Ermeni meselesinin artık terörden siyasi arenaya geçilmesi hedeflenmişti.

Kongrelerinin amacının barışçıl ve demokratik hakların aranması olarak ilan edilse de hiçbir zaman terörün gölgesinden kurtulamamıştır. Zaten kendisi de ASALA'nın kurucuları arasında olan Karnusyan, terörü kesin olarak reddetmemiş ve Türkiye ile terör de dahil her türlü mücadele edilmesini iste-

118 Kürşad, *a.g.m.*, s. 48-49.

Görüş

miştir. Aynı zamanda terörün “*Ermeni davası*”na olumlu katkılarını da defalarca vurgulamıştır.

Terörün Ermeni davasına katkısı olduğu muhakkaktır. 1979 yılında düzenlenen I. Dünya Ermeni Kongresi’ne 400 delege katılmasına ve kongrede çok önemli kararlar alınmasına rağmen ne yerli ne de tespitlere göre yurtdışı basınında tek satır haber yazılmamıştı. 1983 yılındaki II. Dünya Ermeni Kongresi ise 60-70 civarında delege katılmasına rağmen kongre, özellikle yerli basında geniş yer almıştı. Bunun nedeni ise 1983’te Ermeni terörünün zirveye ulaşmasıdır. Kongreden önce Ermeni terör örgütlerinin düzenlediği Orly havaalanı saldırısı ve Dursun Aksoy suikastı de kongreye olan basının ilgisini artırmıştır. Yine Ermeni terör olaylarının yavaşladığı 1985 yılındaki III. Dünya Ermeni Kongresi’ne ise basının ilgisi azalacaktı.

Kongreler dünyada yaşayan bütün Ermenileri bir çatı etrafında toplanmayı öngörmüş olmasına rağmen büyük Ermeni partileri bu kongreleri desteklememiştir. Aynı zamanda kongreye gelen delegeler arasında da çok sert tartışmalar yaşanmıştır. Bu nedenle kongreler Ermeniler arasında birliği değil daha da bölünmeyi sağlamıştır.

Kongrelerde alınan kararlar ve bildirimler, Ermeni Ulusal Konseyi ve özellikle de son kongrede ilan edilen anayasa tarihî niteliktedir. Fakat kongrenin temsil sorunu nedeniyle bu kararlara diğer Ermenilerin hangi oranda katıldıkları da tartışma konusudur. Buna rağmen kongrenin hedeflediği dünya kamuoyunun Ermeni soykırımı kabul etmesi yakın zamanda gerçekleşecektir. Ermeniler yaşadıkları bütün ülkelerde güçlü lobiler kurarak parlamentolara baskı yapmaya başladılar. Ermenilerin faaliyetleri neticesinde Amerikan kongresinde Ermeni soykırımının kabul edilmesi tartışılırken¹¹⁹, 1987’de Avrupa Parlamentosu aldığı bir kararla Ermeni iddialarına hak vermiş ve Türkiye’nin AET’te girişini de bu kararı tanımaya bağlamıştır. Daha sonra başta Fransa olmak üzere diğer ülkelerin parlamentolarında Ermeni soykırım tasarısı kabul edilecek ya da en azından tartışılacaktır¹²⁰.

Dünya Ermeni Kongrelerinin terörden beslenmesine ve temsil sorunu olmasına rağmen Ermeni meselesinin terörden siyasete yönelmesinde etkisi olduğu ortadadır.

Kaynaklar

1. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

119 Rasit Gurdilek, “Britain Eendorses Turkey’s Road to Democracy”, *The Times*, 2 Ağustos 1983, s. 5.

120 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, 2. bsk. USAK, Ankara 2005, s. 62-148.

Gazi

Akademik
Bakış

167

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Milliyet
Tercüman
The New York Times
The Times

2. Kitap ve Makaleler

- “Altan Öymen, Karnusyan’la Görüştü”, *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.
- “Amerika’daki İki Konsolosumuz Öldürüldü”, *Akşam*, 29 Ocak 1973, s. 1
- “Anıkan’ı Şehit Eden ESAK Terör Örgütü Nedir?”, *Milliyet*, 30 Ocak 1982, s. 3
- “ASALA, Bu Kez de THY Orly Bürosu’nu Bombaladı”, *Milliyet*, 16 Temmuz 1983, s. 6.
- BARDAKÇI Murat, “Türkmen: Kiminle Temasa Gececeğimi Karnusyan’dan Öğrenecek Değilim”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.
- “Bayram Kana Bulandı”, *Hürriyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1, 9.
- “Bir Şehit de Belçika’da Verdik”, *Tercüman*, 15 Temmuz 1983, s. 1, 7.
- “Biz Sevres’i Tanırız”, *Milliyet*, 13 Temmuz 1985, s. 5.
- “Brüksel Ataşemiz Şehit Edildi”, *Milliyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1.
- CANDAR Cengiz, “Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 1, 11.
- ÇANDAR Cengiz, “Ermeni Kongresi Meydan Okuyor”, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 1, 7.
- ÇANDAR Cengiz, “Ermenilerin Birleşme Kongresi Birleşme Değil Dağınıklık Getirdi” *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 11.
- ÇANDAR Cengiz, “Hedefleri Siyasi Birlik”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1, 11.
- ÇANDAR Cengiz, “Her Gruptan Ermeni Var”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.
- ÇANDAR Cengiz, “Kongre, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Su Yüzüne Çıkardı”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 1, 11.
- ÇANDAR Cengiz, “Kongre’de Türk Gazeteciler Tartaklandı”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 7.
- DASNABEDIAN, Hratch, *History of Armenian Revolutionary Federation Dashnaktsutiun (1890-1924)*, Trans. Bryan Fleming and Vahe Habeshian, Milano, 1990.
- “Dr. Arman: Ermeni Kongresiyle İlgimiz Yok”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1983, s. 11.
- DOĞANALP Metin ve Erdiñç İspartalı, “Ermeniler Dünyada Destek Arıyor”, *Hürriyet*, 25 Temmuz 1983, s. 13.
- DOĞANALP Metin, Erdiñç İspartalı, “Lozan’da Yeni Oyun Tezgâhlanıyor”, *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.
- “Dünya Ermeni Kongresi Bugün Toplanıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1983, s. 11.
- “Dünya Ermenileri Kongresi” Lozan Antlaşmasının 60. Yıldönümünde Toplanıyor, *Milliyet*, 20 Temmuz 1983, s. 7.
- ERDURAN Refik, “FBI Ermeni’nin Suç Ortağın Arıyor”, *Milliyet*, 30 Ocak 1973, s. 1, 9.
- ERDURAN Refik, “İki Konsolosumuz Tuzağa Düşürüldü”, *Milliyet*, 29 Ocak 1973, s. 1.

Görüş

Akademik
Bakış

168

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

- "Ermeni Davası", *Akşam*, 1 Şubat 1973, s. 7
- "Ermeni Dünya Kongresinin Yasası İlan Edildi", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 1.
- "Ermeni Kongresi, Ermeniler Arasındaki Ayrılıkları Açığa Çıkardı", *Milliyet*, 25 Temmuz 1983, s. 7.
- "Ermeni Kongresi'nde Ermeni Zırvası", *Hürriyet*, 22 Temmuz 1983, s. 1.
- "Ermeni Terörüne 27. Şehidi Brüksel'de Verdik", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1983, s. 1.
- "Ermeniler, 1985 Saldırı Planını Hazırladı", *Milliyet*, 1 Ocak 1985, s. 3.
- "Ermeniler, Sevr'de Kongre Yapacak", *Milliyet*, 2 Mayıs 1985, s. 9.
- "Ermeniler, Sevres'den Hala Medet Umuyor", *Milliyet*, 11 Temmuz 1985, s. 5.
- "Ermenilerin Gözü Sevres'de", *Milliyet*, 4 Temmuz 1985, s. 7.
- "Ermenilerin Saldırısına Uğrayan Türk Gazetecilerinin Filmleri Alındı", *Milliyet*, 23 Temmuz 1983, s. 6.
- "Eylemci-Zengin Anlaşmazlığı", *Milliyet*, 8 Temmuz 1985, s. 5.
- EYMEYEN Örsan, "Ermeniler İsviçre'ye de Düşman Gözüyle Bakıyorlar", *Milliyet*, 13 Haziran 1981, s. 9.
- "Five Killed in Orly Bombing", *The Times*, 16 Temmuz 1983, s. 1.
- FREUDENHEIM Milt - Henry Giniger "A New Armenian Death Mission", *The New York Times*, 31 Temmuz 1983.
- "Gazeteye Mektup", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1973, s. 7.
- GUNTER Michael M., "Contemporary Aspect of Armenian Terrorism", *Symposium on International Terrorism: Armenian Terrorism its Supporters The Narcotic Connection The Distortion of History*, Ankara University Press, ss. 103-147, Ankara 1984.
- GURDİLEK Rasit, "Britain Eendorses Turkey's Road to Democracy", *The Times*, 2 Ağustos 1983, s. 5.
- "Hedef THY'nin 167 Yolcusuydu", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1983, s. 1, 11.
- HYLAND Francis P., *Armenian Terrorism: The Past, the Present, the Prospects*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford 1991.
- "İstanbul Ermeni Patriği: Bu Kongreyi Tanımıyoruz", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1983, s. 13.
- "Kalustyun: Lozan'daki Kongreye Hiçbir İlgimiz Yok", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1983, s. 11.
- KARAKOÇ Ercan, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Yayınları, İstanbul 2009.
- "Kongre'de Kavga Çıktı", *Hürriyet*, 23 Temmuz 1983, s. arka kapak.
- "Kudurdular", *Hürriyet*, 16 Temmuz 1983, s. 1, 7.
- KÜRŞAD Cengiz, "Ermeni Terörü", *Osmanlı Yıldız Arşivi Tasnifi-Ermeni Meselesi*, C. I, edt. Ertuğrul Zekâi Ökte, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, ss. 1-58, İstanbul 1989.
- "Lozan'da İnönü'nün Fotoğraflarını Kaldırtılar", *Hürriyet*, 24 Temmuz 1983, s. 13.
- "Lozan'da Toplanan Ermeni Delegeler Arasında İkilik Çıktı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

Gazisi

McGREGOR Alan, "A Political Platform for the Nationless", *The Times*, 19 Temmuz 1983, s. 5.

McGREGOR Alan, "Crisis of at World Congress", *The Times*, 22 Temmuz 1983, s. 5.

NALBANDIAN, Louise, *The Armenian Revolutionary Movement*, University of California Press, Berkeley and Angeles, 1967.

"Observer: Ermeniler Dünya Çapında Siyasal Örgütlenme Çabasında", *Milliyet*, 18 Temmuz 1983, s. 6.

"Papaz James Karnusyan Kimdir?", *Milliyet*, 21 Temmuz 1983, s. 7.

"Patrik Karnusyan: Davamızdan Vazgeçmeyeceğiz, Ama Şiddete de Karşımız", *Milliyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.

PERLMAN Mişel, "Ara Toranyan Gözaltına Alındı", *Milliyet*, 27 Temmuz 1983, s. 11.

"Sovyet Ermenistanı Lâfi İlk Defa Batılı Ermeni Militanların Ağzında...", *Tercüman*, 24 Temmuz 1983, s. 10.

"Sovyet Ermenistanı Sorun Oldu", *Milliyet*, 9 Temmuz 1985, s. 5.

"Terör Örgütü ASALA", *Milliyet*, 28 Eylül 1999, s. 13.

"Turkish Envoy Shot Dead", *The Times*, 15 Temmuz 1983, s. 5.

"Türk Hükümeti Diyalogu Reddediyor Korkarım Daha Çok Kan Akacak", *Milliyet*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

"Türk Hükümeti, Ermeni Haklarını Tanımadıkça Savaş Sürecektir", *Milliyet*, 24 Temmuz 1983, s. 8.

ULUÇ Doğan, " Amerika'daki İki Konsolosumuz Öldürüldü", *Hürriyet*, 29 Ocak 1973, s. 1.

ULUÇ Sıtkı, "Ermeni Savaş Konseyi Kuruldu", *Tercüman*, 25 Temmuz 1983, s. 1, 10.

ULUÇ Sıtkı, "Ermeni asıllı İspanyol gazeteci 'Türkler Soykırımından Sorumlu Değil' Dedi", *Tercüman*, 24 Temmuz 1983, s. 10.

ULUÇ Sıtkı, "Ermeniler Lozan'da Birbirine Düştü", *Tercüman*, 21 Temmuz 1983, s. 10.

ULUÇ Sıtkı, "Ermeniler, Türk Gazetelerine Saldırdı" , *Tercüman*, 23 Temmuz 1983, s. 10.

ULUÇ Sıtkı, "Türkiye Haritasına 'İşte Ülkemiz' Diye Yazdılar", *Tercüman*, 22 Temmuz 1983, s. 10.

"Writer Accused of Killing Turkish Consuls", *The Times*, 29 Ocak 1973, s. 6.

"Yanıkyan Mektubunda Ermenileri Aynı Taktiği Uygulamaya Çağırıyordu", *Hürriyet*, 30 Ocak 1973, s. 1, 13.

"Yunan Basını: Lozan Toplantısı Çelişkilerle Dolu", *Milliyet*, 24 Temmuz 1983, s. 8.

İnternet

<http://www.arfd.info/2015/01/24/32nd-arf-world-congress-concludes-elects-new-bureau> (10.02.2015).

http://en.wikipedia.org/wiki/James_Karnusian (14.07.2014).

Görüş

Akademik
Bakış

170

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015